Раса, нация, герої.

Уваги Гаустона Стюарта Чемберлєна.

Подаємо тут нашим читачам у скороченім перекладі виривок із дуже цікавої книжки: Houston Stewart Chamberlain, Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts, котрої перший випуск (320 сторін великої вісімки) вийшов недавно в Монахові і здобув собі загальне признанє у публіки. Ґаустон Стюарт Чемберлєн, з роду Англічанин, вихований у Швайцариї, вчив ся на німецьких університетах і пише тілько по німецьки; тепер живе у Відні. Він здобув собі загальне признанє критики написавши найліпшу з усіх дотеперішніх біоґрафію великого німецького музика Р. Ваґнера. Його нова книжка, з котрої тут подаємо виривок, се величезне підприємство, майже за велике на сили одного чоловіка, коли б він не обмежив своєї задачі. Чемберлєн робить се. Він не береть ся писати історії XIX-го віку, а хоче тілько вияснити його основи, головні пружини його розвою, показати, відки пішли і як росли протягом віків ті таємні сили, що в формі ріжних „питань“ порушували думки і чутя людей у XIX віці. Він дбає не про повноту материялу, а про влучність і вірність характеристики, бере ся до свойого діла не як фаховий учений, а як богато начитаний ділєтант, чуткий на подуви і потреби дійсного житя. Поки що він подає тілько плян першого тому своєї праці — до дальших візьметь аж тоді, коли будуть повикінчувані ті численні моноґрафічні праці про XIX вік, які розпочали виходити в Німеччині, Анґлії і Франциї. Щоб дати погляд на те, які межі за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

значує своїй книзї Чемберлєн, ми подаємо тут його плян першого тома. Він складає ся з двох частий, а перша часть надто розпадаєть ся на три відділи. Поперед усего йде обширний загальний вступ про характер працї і методу, якої держить ся автор. Потім починаєть ся перший відділ: „Початки“. Автор сягає тут до грекоримського сьвіта, як до того великого жерела цивілїзациї, з котрого черпали пізнїйші віки, черпав і XIX-ий. Щож таке черпали вони з сего жерела? Автор зупиняєть ся на трьох головних течіях, що йшли до нас із старовини: штука і фільозофія з Грециї, право з Риму і християнство. Характеристика сих трьох найважнїйших спадщин клясичного сьвіта — се зміст першого відділу і заразом, як підносить критика, найкраще скомпонована часть Чемберлєнової книги. Другий відділ займає ся народами, що обняли спадщину про Греках і Римлянах, отже характеризує поперед усего той національний і расовий хаос, який панував у римській імперії ще від часу Цезара, далї обговорить (бо на характеристицї хаосу поки що уриває ся перший випуск книги) „вступленє Жидів у західню історию“ і „вступленє Ґерманців (властиво Нїмців і Словян) у всесьвітню історию“. В кінцї третїй відділ першої части має змалювати „боротьбу за грекоримську спадщину“ на полї релїґії і держави; се буде характеристика переходових віків від упадку римської держави до р. 1200. В другій части обіцює автор поперед усего обговорити ролю „Ґерманців“ (у вказанім висше ширшім значіню) як творців нової культури і подати історичний огляд 1) відкрить (від Марка Поля до Ґалїянї), 2) науки (від Роджера Бекона до Лявуазіє), 3) промислу (від заведеня паперу до Ваттової парової машини), 4) економічних відносин (від звязку льомбардських міст до Роберта Оуена), 5) полїтики і церкви (від заведеня примусової сповіди в 1215 р. до французької революциї), 6) сьвітогляду і штуки (від Франца з Ассізі до Іммануїла Канта) і 7) штуки (від Джьотта до Ґете). Се має бути зміст першого тому Чемберлєнової книги. Коли зважимо величезний розмір сих рамок, живий, а при тім тверезий, ясний, в найкращім змислї популярний виклад автора, його величезну начитаність, живе почутє правди і широкий погляд на порушувані питаня, то можемо зрозуміти зацікавленє, яке збудила ся книжка серед публїки. Подаючи тут перекладом половину одного роздїлу його книги ми дуже жалкуємо, що не можемо дати більше; може ще колись доведеть ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вернути ся до неї, а може сей виривок заохотить декого прочитати книжку в оріґіналї. *Ів. Фр.*

I. Що таке раса?

Розміркуймо поперед усего найважнїйше питанє: чи раса, нация є тілько пусте слово? Чи правда те, що мовить етноґраф Рацель, буцїмто „нашою найвисшою метою, задачею і надїєю, нашим бажанєм повинно бути зіллянє всїх людий в одну єдність“? Чи може навпаки приклади з одного боку Грециї і Риму, а з другого псевдоримської імперії і ще богато иньших прикладів із історії навчають нас, що чоловік може осягнути найвисший ступінь свойого розвою тілько в рамах тих обмежень, у яких повстають різко визначені, індивідуальні народні характери. Чи справдї теперішнїй стан Европи з тими многими виробленими мовами, кожда зі своєю власною, своєрідною поезиєю і лїтературою, кожда як вираз окремого характерного национального духа — чи сей стан є реґресом супроти того часу, коли латинська і грецька мова мов якісь близнята-воляпіки сполучували всїх безплеменних римських підданих? Чи звязки крови не є нїчим? Чи спільність традиций і вірувань може бути заступлена абстрактними ідеалами? А поперед усего чи все се залежить від особистої самоволї, чи може є тут якийсь виразний закон природи, перед котрим наша воля мусить хилити ся? Аджеж біольоґічні науки показують нам, що в цілім ростиннім і зьвірячім сьвітї надзвичайно гарні породи — значить, породи обдаровані надзвичайними силами духа і тїла — повстають тілько при певних умовах, при певних обмеженях індивідуального розплоду. Так чи не можна би, з оглядом на всї ті появи серед людської породи і по за нею, одержати ясну відповідь на те: що таке є раса і яке її значінє в історії?

Нема може питань, про котре би навіть у високо осьвічених, ба навіть серед учених мужів панувала така північна темнота, як те, що таке є раса і яке її значінє. Признаю ся, що в моїм житю я читав про се питанє самі тілько беззвязні, суперечні реченя, окрім декількох природознавців, та й ті рідко коли висловлювали свій погляд ясно і докладно про людський рід. За те нема року, щоб на міжнароднїх конґресах поважні економісти, мінїстри, епископи, природники не запевняли нас, що між народами нема ріж-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ниць, нема нерівности. Ось прим. проф. Вірхов говорить про прояви племінного почутя серед Німців, що „їх можна пояснити хиба затратою здорового розуму“, що се „загадка, про котру ніхто не знає, що властиво значить вона в тих часах рівности перед законом“. А про те сей сам учений муж кінчить свою промову бажанєм, щоб у нас родились і виростали „гарні, самі в собі суцільні індивідуальности“. А прецінь же ціла история вчить нас, що індивідуальність і раса звязані з собою нерозривно, що характер індивідуальности залежить від певних прикмет її крови. Наукове плеканє зьвірів і ростин дає нам безмірно богатий і певний материял, із котрого можемо пізнати ті прикмети і значінє раси. Чиж так названі (і слушно так названі) „благородні“ раси зьвірів, лїмузенські тягарові конї, американські бігуни, ірляндські скакуни, абсолютно певні ловецькі пси повстають припадково, через пароване в сумішку? Чи повстають так, що зьвірям дається „рівність перед правом“, сиплеть ся однакову поживу, картаєть ся їх однаково канчуком? Нї, вони повстають через половий добір і строге заховуванє расової чистоти. Конї, а особливо пси подають нам богато нагод до спостережень, як духові прикмети нерозривно звязані з фізичними. Особливо ж треба се сказати про моральні прикмети; пес-мішанець нерідко буває дуже розумний, але нїколи не є певний, з морального погляду він усе є ледащо. Коли дві вироблені зьвірячі раси довший час мішають ся одна з одною, то се без виємка веде до затрати найкращих прикмет одної й другої.*) Чиж мала би людська порода бути виємком? Аджеж людські раси, не вважаючи на їх широку спільну основу, з погляду на характер, здібність, а поперед усего з погляду на міру поодиноких здібностий що найменше ріжні між собою так, як хорти, бульдоґи, пудлї і новофондляндцї. Природа всюди пре до нерівности; нїщо надзвичайне не повстає без „специялїзациї“. У людий так само як у зьвірів специялїзация витворює раси; история і етнольоґія виявляють сей секрет навіть найтупійшим очам.

Коли ґраф Ґобіно́ в 50-их роках опублїкував свою ґенїяльну книгу про нерівність людських рас, вона не звернула на себе

*) Див. особливо Darwin, Animals and Plants under Domestication, розд. XV і XIX. Про »забобонну старанність, з якою Араби удержують расову чистоту своїх коней« знаходимо інтересні дані в Джіббоновім »Roman Empire« розд. 50.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уваги; ніхто не знав, по що властиво завдавати собі такі питаня. Тепер, при кінці сего віку, не те настало; найбільше пристрастна і активна часть народів займає ся власне сим питанєм дуже живо. Але в якійже сутолоці похибок, суперечностий і привидів товчеть ся загальна думка! Погляньте тілько, як Ґобіно опер свій виклад — зрештою напрочуд богатий історичним знанєм і проблисками думок, що аж пізнійше знайшли справдженє — на доґматичнім віруваню, що вся людність на землї пішла від Сема, Хама і Яфета. На тій недоладній основі опирає Ґобіно не менше недоладний погляд, що протягом історії ті три, з разу чисті і „благородні“ раси, мішають ся чим раз більше, а через мішанє роблять ся безповоротно що раз нечистійшими і меньше благородними; відси конечно випливає думка, що ціла история, се ненастанна деґенерация людського рода. Але сей погляд полягає на цілковитім незрозуміню того, що таке є раса в фізиольоґічному змислї. Благородна раса не впала з неба, але звільна зробила ся благородною, так само як овочеві дерева. Сей творчий процес може кождої хвилї почати ся на ново, коли тілько ґеоґрафічно-історичний випадок, або (як у Жидів) певний начеркнений плян подасть потрібні для него умови.

Подібні недоладности стрічаємо дуже часто. Ось прим. у нас є сильний антисемітський рух — ба, але чиж Жиди є те саме, що иньші Семіти? Чиж Жиди власне через свій розвій не виріжнили ся різко у окрему, чисту расу? Чи є певність, що розвій сего народа не попередило важне схрещенє з иньшими? І що таке Ариєць? Про него говорять так богато і так певно. Семітам, під котрими в звичайнім житю розуміємо тілько Жидів (що бодай є наскрізь конкретний, на досьвіді опертий образ) ми противставимо „Арийця“. А щож се за чоловік? Якому конкретному образови відповідає він? Тілько той, хто зовсїм не знає етноґрафії, може осьмілити ся дати на се певну відповідь. А скоро не обмежимо сеї назви на споріднених без сумнїву Індо-Еранців, то попадаємо в тенета найнепевнійших гіпотез. Народи, котрих ми привикли називати Арийцями, відріжняють ся між собою фізично дуже сильно: у них є найріжнійша будова черепа, дуже неоднакове забарвленє шкури, очий і волося. Припустивши навіть, що колись була якась спільна індоевропейська раса, то що порадимо против більшого з кождим днем материялу, котрий змушує нас догадуватись, що й иньші, зовсїм не споріднені типи з давен давна є сильно за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 17:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ступлені в наших тзв. арийських народах, так що ми можемо що найбільше говорити про поодинокі осібники: „се Арийці“, але ніяк про цілі народи. Язикове споріднене не дає тривкого доказу для спільности крови. Гіпотеза, оперта на дуже хитких основах, про привандроване тзв. Індоевропейців із Азиї натикає ся на велику трудність, бо досліди знаходять що раз більше підстав до твердженя, що людність, котру ми звикли називати европейськими Арийцями, від незатямних часів сиділа в Европі*); для противної гіпотези кольонізациї Індиї з Европи не знаходимо анї найменьших підстав; одним словом, се питане належить до найскрутнійших, і вчені люде найрадше обминають його.

Потім прийшли анатомічні антропольоґи, виказали недостаточність висновків із самої лінґвістики і взяли ся міряти черепи. Краніометрия зробила ся цілим фахом і справді дала купу дуже інтересного материялу. Але ж в остатніх часах над сею тзв. „соматичною антропольоґією“ зависла така сама доля, яка вперед постигла лінґвістику. Етноґрафи почали подорожувати і робити наукові, систематичні обсервациї на живих людях, і показують, що мірянє костей зовсім не є таке важне, як думалось доси. Один із найзначнійших учеників Вірхова дійшов до переконаня, що думка — розвязати етнольоґічні загадки мірянєм черепів — є зовсім безплодна (Див. Ehrenreich, Anthropologische Studien über die Urbewohner Brasiliens, 1897). Весь отсей розвій відбув ся в другій половині нашого віку; хто знає, що будуть учити про Арийців у 1950 році? В усякім разї тепер — повторяю се — профан може тілько мовчати. А коли загляне до якого поважного фаховця, то сей скаже йому, що „Арийці, се видумка кабінетних учених, а не жаден первісний народ“ (R. Hartmann, Die Negritier, 1876, стор. 185); загляне до иньшого, то одержить відповідь, що спільні прикмети Індоевропейців від Атлянтийського океана аж до Індиї вповні достаточні, щоб зробити зовсім без-

*) Шрадер (G Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte), роздививши се питанє переважно з лінґвістичного погляду, доходить до висновка: »Прастара осїдлість Індоґерманців у Европі є доказана«; Йоганнес Ранке (Der Mensch) мовить: »Доказано отсе, що бодай велика часть европейської людности вже в камяній добі була Арийцями«, а Вірхов, безсумнївна повага на полї антропольоґії, мовить, що з уваги на анатомічні знаходки можна піддержати твердженє: »Найстарші троґльодити (печерні люде) Европи належали до арийського племени«. (Див. Ranke, Der Mensch, II, 578).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сумнївним фактом їх дійсне кровне свояцтво (так Рацель, Ранке, Еренрайх і т. д., хоч і вони нераз хитають ся дуже в своїх твердженях).

Здаєть ся, достаточно показано, скілько неясности панує ще й доси в понятю „раси“. А про те ся неясність не є потрібна, бодай для нас, практичних людий, у нашому житєвому діланю. Не потрібна тому, бо ми, щоб зрозуміти науку історії і в звязку з нею також нашу теперішність, зовсім не потребуємо докопувати ся таємних початків і причин. Те, що лежить ясно перед очима всякого, вистарчає коли не для науки, то в усякім разї для житя. Правда, наука мусить іти все далї своєю тернистою, та вічно принадною дорогою; вона подібна до того мандрівника, що з трудом видрапує ся на високий шпиль гори, а вийшовши на него бачить перед собою нові, ще висші шпилї. Але житє тілько посередно звязане з тими змінними гіпотезами. Є се взагалї одна з тяжких хиб нашого часу — надавати тзв. „здобуткам науки“ перевагу над нашим розсудком. Певна річ, наука може богато прояснити, але се буває далеко не все, особливо для того, бо та наука вічно стоїть на хитких ногах. Як може розумний чоловік сумнївати ся, що богато з того, що нам сьогоднї видаєть ся здобутком науки, за яких 100, 200 або 500 лїт буде збуджувати тілько усьміх як виплід грубої іґноранциї? Певна річ, богато фактів уже тепер можна вважати певно уставленими, але нове знанє кидає на ті самі факти зовсім нове сьвітло, злучує їх у незвісні вперед фіґури, змінює їх перспективу. Чиста наука (в противенстві до прикладної, промислової) — се благородна забавка; її велика, духова і моральна вартість в немалій части лежить власне в тім, що вона „непожиточна“; з сего погляду вона зовсім подібна до штуки. Натомісь житє є щось зовсім відмінне від систематичного знаня, щось далеко більше постійне, сильнійше уґрунтоване, ширше; воно вміщує в собі всю дійсність, а наука подає нам тілько абстракти. Розумію тут житє так, як инколи розумієть ся „природа“, коли нпр. сучасна медицина говорить: „при помочи горячки приско рює природа обміну материї і боронить чоловіка від слабости, що чепила ся його.“ Природа є, як то кажуть, „самоділка“; її корінє сягає безмірно глубше, ніж коли небудь буде могла сягнути наука. Отже коли наука в многих разах лишає нас безрадними, коли висьміває нинї те, що вчора показувала як „вічну правду“, то се не повинно лякати нас; стілько, скілько нам потрібно для житя,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ми все будемо знати. По просту тим самим, що ми живі істоти, ми маємо в собі безконечно богату і певну здібність, потрафити і без науки на добру стежку там, де того треба для житя. Те саме бачимо і в питаню про расу — однім із найважнійших, а може й найважнійшим із усїх житєвих питань, які можуть насунути ся чоловікови.

II. Значінє раси.

Безпосередно, як нїщо иньше, переконує нас про значінє раси — власна сьвідомість. Хто належить до явно чистої раси, сей відчуває те раз у раз. Його „племінна душа“ не покидає його нїколи, піддержує його там, де його нога посковзнеть ся, остерігає його, де він готов зійти на манівцї, змушує його до послуху і жене його нераз до таких учинків, яких би він, не розуміючи їх можливости, нїколи не був посьмів розпочати. Такий чоловік пізнає сам себе (і його пізнають добрі обсерватори) по певности характеру, по тім, що в його поступках є якась проста, своєрідна величність. Раса підносить чоловіка по над себе самого, надає йому надзвичайні здібности. А коли ще такий расовий чоловік удасть ся надзвичайно обдарованим з природи, то приналежність до чистої раси зміцняє і підносить його з усїх боків і він робить ся ґенїєм, висшим понад мілїони людей — не тим, що природа через якусь самоволю кинула його на землю мов огнистий метеор, але тим, що він, мов дерево кормлене тисячами-тисячами корінцїв, міцно, струнко і просто виростає під небеса — не осібник відрізнений від цїлого окруженя, але жива сума незлїчених, в однім напрямі звернених душ. У кого тілько є отверті очи, той у зьвірів пізнає „расу“ за першим позирком. Вона показуєть ся в цїлій появі і виявляєть ся в тисячних дрібницях, що усувають ся від аналїзи, а надто оправдуєть ся вчинками, бо її посїданє все веде до чогось переможного, незвичайного, навіть, коли хочете, пересадного і однобічного. Звісне є реченє Ґете: „Einzig das Überschwängliche macht die Grösse“; власне те „надмірне“ надає осібникови раса, виплоджена з доброго материялу. І справдї, те саме, що бачимо на кождім перегіннім оґері, на кождім расовім фокс-терріері, на кождім кохінхінськім когутї, те самісїньке навчає нас вимовним язиком история нашої власної породи. Чиж цьвіт

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

грецького народа не був незрівнаною „надмірністю“? І чи не бачимо ми, що та надмірність повстала аж тодї, коли скінчив ся приплив орд із півночи і коли ріжні сильні племена на півострові, відокромивши ся від иньших, зливають ся в нову расу, богатшу і більше блискучу там, де споріднена кров спливаєть ся до купи з ріжних жерел, як ось у Атенах, простїйшу і тривкійшу там, де навіть такої сумішки не допущено, як ось у Лякедемонї? А скоро доля вирвала сей край із його виключности і прилучила його до більшої цїлости, то чиж не пропала й уся раса?*) І чи не саме було з Римом? І тут із користного змішаня племен повстала нова раса, зовсїм неподібна до жадної давнїйшої здібностями і талантами, надїлена надмірною силою. І коли Греция пропала через те, що була поборена, Рим пропав ще швидче через свої побіди. Мов водопад полила ся чужа кров до безлюдного майже Риму і швидко Римляне перестали бути Римлянами. І чи з усїх Семітів один однїсїнький маленький народець був би зробив ся такою сьвітовладною силою, коли б чистота раси не була його незломним, основним законом? В сих днях, коли про се питанє говорять так богато дурниць, варто послухати, що говорить про него Дізраелї. „Цїле значінє Жидів — говорить він — лежить в чистотї їх раси; тілько вона додає їм сили і тривкости і як вони пережили народи старого сьвіта, так само, дякуючи знайомости сего природного закона, пережиють усї теперішнї племена, що вічно мішають ся одні з одними.“

---

*) Звісно, що се вимиранє йшло досить помалу, не зважаючи на полїтичне положенє, що властиво повинно б було весь геллєнїзм від разу знищити з лиця землї, коли б раз вихована раса не була ставила опору. Аж геть до християнських часів Атени були осередком духового житя людськости; Александрія робила більше шуму, дякуючи сильній примішцї Семітів, але хто хотїв віддати ся поважним студиям, їхав до Атен, поки християнська тупоумність у 529 роцї не позамикала тамошнїх шкіл на завсїгди. Та ми знаємо, що ще й тодї навіть простий чоловік у Атенах визначував ся »живим умом, поправним висловом і виробленим смаком« (Gibbon, гл. 40). Докладний і задля своєї ясности дуже принадний опис повільного руйнованя геллєнської раси через припливи чужинцїв маємо у Джорджа Фінлєя (George Finlay, Medieval Greece, розд. 1). По черзї входили до краю римські вояцькі кольонїї з усїх частий імпериї, потім Кельти, Ґерманцї, Словяне, Болгари, Волохи, Альбанцї і т. и. і мішали ся з первісною людністю. Племя Законів, численне ще в XV віцї, та тепер майже зовсїм вигасле, мало бути одинокою рештою чистих Геллєнів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та по що нам широко розводити ся, чи є ріжні раси, чи раса має вартість, як се можливо і т. д.? Обернімо кота хвостом і скажімо: що раси є, се бачимо; що якість раси має рішуче значінє, се факт безпосереднього досьвіду. Вчених річ розслідити, як і чому се так діє ся, а не заперечувати очевидним фактам. Один із найвиднійших етнольоґів наших часів, Адольф Бастіян, мовить: „В історії бачимо не переміну, не перехід одних рас у другі, але нові, чим раз довершенійші твори, що вічно молода продукцийна сила природи викликає з тьми Гадесу“ (A. Bastian, Das Beständige in den Menschenrassen und die Spielweite ihrer Veränderlichkeit, 1868, стор. 26). Хто переїде невеличкий простір від Кале до Дувру, тому здаєть ся, що прибув на якусь нову планету, така велика є ріжниця між Французами і Анґлічанами, що прецінь також перейшли богато змін. Заразом може обсерватор на тім прикладі пізнати вартість чистійшого добору в рамах власної раси. Анґлія через своє островне положенє є майже відрізана від Европи; останній, не дуже численний наїзд відбув ся перед 800 роками; від тоді переселило ся туди лише кілька тисяч Голяндців і пізнійше кілька тисяч Гуґенотів, тай то самих соплемінників, і так виплекала ся раса, що нині є без сумніву найсильнійшою расою в Европі.*)

Безпосередній досьвід подає нам також богато зовсім відмінних спостережень про расу, що можуть причинити ся до вироблення про неї ширшого і докладнійшого зрозуміня. В противенстві до нової, анґльосаксонської раси, що властиво тілько починає розвивати ся, гляньмо приміром на Сефардім, так зв. „ішпанських Жидів“. Тут побачимо, як благородна раса через чистоту може удержати ся благородною сотки, ба навіть тисячі літ, а заразом, як пильно треба відріжняти справді благородно виплекані части народа від решти. В Анґлії, Голяндиї і Італії є ще правдиві Сефардім, але мало, бо вони майже не можуть уберегти ся від змішаня з Ашкеназім (тзв. „німецькими Жидами“). Так при-

*) Годить ся тут згадати також про Японію, де також щасливе змішанє, а потім островне відокремленє довело до витвореня дуже інтересної раси, що, на скілько се можливе у монгольської раси, має далеко сильнійшу і глубшу вдачу, ніж се здасть ся звичайно Европейцям. Може одинокі книжки, з котрих можна пізнати японську душу, се книжки Левкадия Гірна (Lafcadio Hearn, Kokoro, hints and echoes of Japanese inner life і його ж Gleanings in Buddha fields).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

міром Монтефіоре теперішньої ґенерациї всї поженили ся з нїмецькими Жидівками. Але кождий, хто подорожував по сходї, де правдиві Сефардім ще нинї по змозї оминають нїмецьких Жидів і виявляють до них майже комічне обридженє, признає менї, що тілько бачучи і пізнавши таких мужів можна зрозуміти значінє Жидів для всесьвітної історії. Се є благородство в повнім значіню сего слова, правдиве расове благородство. Гарні постатї, характерні голови, гідність в мові і поводженю. Тип „семітський" в такім самім змислї, як у деяких благородних Сирийців або Арабів. Що з посеред таких людий могли виходити пророки і псальмісти, се я зрозумів при першім поглядї, хоча, щиро мовлячи, не міг сего нїколи зрозуміти придивляючи ся як найдокладнїйше многим соткам „Бохарів" на берлїнській Friedrichstrasse. Коли розглянемо ся по сьвятих книгах жидівських, то бачимо, що перетворенє моно-полїтеїзму сего народа на будь що будь величнїй, хоч для нашого чутя занадто механїчно-материялїстичний образ дїйсного космічного монотеїзму було дїлом не загалу, а тілько дуже малої частини людности. Ся меншість мусїла ненастанно воювати з більшістю, мусїла накидати їй висший погляд на житє силою, найвисшою силою людської могутности, силою особистости. Решта людности подабáє на незвичайно низьку масу, позбавлену всяких висших поривів: богачі жорстокі і невірні, бідарі хиткі і все готові кинути ся в обійми найнужденнїйшого, найбруднїйшого ідолопоклонства — а нї, то пророки грубо переборщили. Хід жидівської історії подбав про особливий добір морально висших ґруп: наслїдком вигнань і ненастанного відступства в діяспорі (розсїяню по цїлій римській імперії), що була наслїдком убожества краю і ненастанних утисків, лишили ся (з висших верстов) тілько найлїпші, найвірнїйші своїм сьвятощам, і вони цурали ся всякого шлюбного звязку — навіть із Жидами! — де би для обох сторін не можна було виказати незакаламучено чистого походженя від одного з ізраельських поколїнь і де строга ортодоксия обох сторін не була висша по над усякий сумнїв.*) Значить, не було в чім

*) Нешлюбні дїти у правовірних Жидів зовсїм не приймають ся до громади. У нинїшнїх Сефардім на сходї кожду дївчину, про котру піде чутка, що схибила з правої стежки, вивозять громадські уповномочені десь у якусь чужу сторону і приміщують її там; анї вона, анї її дїти не сьміють признавати ся до давньої рідні, вони вважають ся помершими. Таким робом дбаєть ся про те, щоб навіть слїпа любов не впровадила чужої крови до роду.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 17:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

богато вибирати; бож найблизші сусіди, Самаряне, були єретики, а в дальших частях краю окрім Левітів, що держали ся окремо, була людність сильно мішана. Таким робом там виховувала ся раса. А коли надійшла остаточна розсипка, всїх сих одиноко правдивих Жидів, або майже всїх, переселено до Іспанії. Розумні Римляне розуміли добре ріжницю, оттим то й перевели тих небезпечних фанатиків, тих гордих мужів, котрих сам вид нахилював юрбу до послуху, з їх східньої вітчини на найдальший захід (див. Graetz, Geschichte der Juden, розд. 9, Der diasporische Zeitraum); натомісь простому жидівському народови поза межами тїснїйшої Юдеї вони не докучали більше, як Жидам у діаспорі.*) І ось маємо ще одну дуже інтересну наглядну лекцию про повставанє і вартість раси! Бо з усїх тих людий, що ми привикли називати Жидами, тілько дуже мала частина походить від правдивих Гебрейців; переважна часть, се потомки Жидів із діаспори, Жидів, що не брали участи в останнїх великих боях з Римлянами, ба навіть у значній части і в Маккавейських війнах. Ті Жиди, а потім бідне, у Палестинї полишене селянство, що пізнїйше, за християнських часів було розігнане або порозбігало ся само, отсе предки „наших“ Жидів. Так-от хто хоче переконати ся наочно, що є благородна раса, а що нї, той нехай спровадить собі із Солуня або з Сараєва найбіднїйшого з поміж Сефардім (великі богачі між ними дуже рідкі, бо ті люде — бездоганно чесні), і поставить його обік якого там барона Ротшільда або Гірша, то зараз побачить ріжницю між шляхетством наданим монархами, а шляхетством, яке надає раса.

3. Пять основних законів.

Таких прикладів можна би назбирати дуже богато. Але я думаю, що й сего досить, щоб систематично розібрати те, що ми знаємо про расу і виробити собі основу до сьвідомого, річевого осуду. Ми не робимо тут висновків із здогадного правікового стану на можливі наслїдки, але йдемо від певних фактів до їх безпосереднїх причин. Нерівність здібностий навіть у племен очевидно близько споріднених кидає ся в очи; та надто для кождого, хто

*) Прим. у Тиберияді довгі столїтя ще істнувала дуже впливова рабінська школа.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вміє придивляти ся докладно, явним є й те, що тут і там, протягом довшого або коротшого часу одно племя не тілько виріжнюєть ся з поміж иньших, але сильно перевисшає їх, що в ньому проявляєть ся якийсь надмір здібностий і видатности в праці. Поданими тут прикладами я силкував ся доказати, що се є наслїдком виплеканя чистої раси. Вдумуючи ся в ті приклади (а їх можна би, як сказано, набрати дуже богато) ми доходимо до визначеня отсих пятьох головних умов, від котрих залежить повстанє і розвій чистої раси.

1. Першою, основною умовою безперечно є істнованє доброго материялу. Де нїчого нема, там нївідки й узяти. А коли хто запитає, відки береть ся такий материял, то відповім йому на се: або я знаю! Доки сягає наш зір у минувшину, бачимо людий, бачимо великі ріжниці в їх вдачах, бачимо й те, що у одних зароди розвою сильнїйші, нїж у иньших. Тілько одно можемо твердити, не збочуючи з дороги історичної обсервациї: високі, цїнні прикмети проявляють ся тілько наслїдком специяльних обставин, виростають серед присилуваної дїяльности; иньші обставини можуть зовсїм змарнувати їх. Боротьба, в якій пропадає слабосильна людська порода, скріплює сильну; надто боротьба за житє зміцнює тих сильних через вилучуванє слабших елементів. Дитячий вік великих рас бачимо всюди розбурханий війнами, не виключаючи навіть метафізичних Індийців.

2. Але істнованє сильних людей не дає ще зовсїм надміру. Такі раси, як Греки, Римляне, Франки, Шваби, Італїйцї і Ішпанцї епохи розцьвіту, Маври, Анґлїчане, такі дивовижні появи, як арийські Індийцї і Жиди повстають тілько наслїдком довготревалого парованя у власнім крузї (Inzucht). Розумію тут плодженє потомства виключно в крузї тїснїйших соплемінників, з виключенєм усяких примішок чужої крови.

3. Та навіть таке парованє в тїснім крузї само собою не вистарчає, але мусить іти рука в руку з добором, — як то кажуть фаховцї, з половим добором. Найлїпше зрозуміємо се студиюючи принципи штучного плеканя зьвірів і ростин; я дуже радив би всякому познайомити ся з ними, бо майже нїщо не може так розширити нашого розуміня плястичних можностий житя.*) А коли

*) Лїтература на сю тему величезна; кождому неспециялїстови я раджу прочитати поперед усего Дарвінову книгу »Animals and Plants under Domestication« задля її простого, зрозумілого викладу і великої повноти материялу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

навчимо ся розуміти, які чудеса доконує добір, як звільна, через старанне виключуванє всего пліхшого, виховуєть ся такий перегінний кінь, такий ямник, або „екстраваґантна“ хрізантема, тоді пізнаємо, що ті самі принципи проявляють ся також і при людській породі, хоча тут, розумієть ся, ніколи не можуть виступити так ясно і виразно, як там. Я навів приклад Жидів; другий приклад — викидуванє слабовитих дітий, один із найспасеннійших законів у Греків, Римлян і Ґерманців. В подібнім напрямі впливають тяжкі часи, голоднечі, посухи і т. и., котрі може перетримати тілько здоровенний мужчина і сильно збудована жінка.

4. Мало звертано уваги на дальший основний закон, котрий по моїй думці зовсім певно випливає з історії так само, як є фактом ствердженим годівлею зьвірів: надзвичайні раси без виємка повстають тілько там, де наступило змішанє крови. Про арийських Індийців, що правда, не можемо з сего погляду сказати нічого, бо їх праістория губить ся в мглистій давнині. Натомісь що до Жидів, Греків і Римлян факти лежать зовсім ясно перед очима, не менше ясно також що до всїх народів Европи, що визначили ся великою мірою культурної праці і виданєм великого числа „надмірно“ обдарованих осібників. Ніде і ніколи не було такого користного змішаня крови, як у Греції. Вийшовши з одного спільного первісного пня витворюють ся по долинах порозділюваних горами і морями характерно ріжнородні племена, ловці, спокійні рільники, моряки і т. и., а потім ті зріжницьовані складники пересувають ся і мішають ся з собою так, що й найрозумнійший годовець не був би докладнійше обчислив сумованя їх прикмет. З разу йдуть вандрівки зі сходу на захід, потім навпаки з заходу на схід через Еґейське море; але тимчасом племена з найдальшої півночи (головно Дорийці) перейшли на крайній південь, причім виперли богато найкрасших із тих, що не хотіли похилити ся під їх ярмо, або там на північ, відки прийшли вони самі, або за море, на острови та на грецькі береги Малої Азиї. А кожде таке переміщенє вело за собою також перемішанє крови. І так приміром не всї Дорийці пішли до Пельопонезу, але части їх лишали ся на кождій стациї їх повільної вандрівки і зливали ся там з давнійшою людністю. Що більше, самі ті первісні Дорийці, котрих ми уявляємо собі як якусь особливо суцільну єдність, заховали давню згадку про те, що вони були зложені з трьох ріжних племен і що надто одно з тих племен називало ся „Памфілями“, тоб-то „племенем людий із ріжних племен“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Де доконало ся найщасливійше змішанє, там і повстали найбогатше обдаровані племена: в Новій Йонії і в Аттиці. В Новій Йонії „прийшли Греки до Греків, прийшли Йонійці до своєї старої вітчини, але прийшли такі вже перемінені, що від сего нового сполученя тих колишніх свояків почав ся наскрізь национальний, але заразом безмірно зміцнений, богатий і в наслідках зовсім новий розвій у старім йонськім краю.“ Та найбільше навчаюча є істория повстаня аттицького, а специяльно атенського народа. Власне в Аттиці (як зрештою тілько в Аркадиї) задержала ся первісна пелязґійська людність, і ніколи жадна чужа сила не виперла її. Але поберіжє, що вибігало далеко в море, приваблювало до себе імміґрацию; вона й прибувала з усіх боків. Чужі Фенікійці основували свої торговельні стациї на сусіднїх островах, натомісь соплемінні Греки з сего і з того боку моря вдирали ся в нутро краю і звільна мішали ся з давнїйшою людністю. Тоді настав час згаданої висше дорийської вандрівки народів і великих, довготревалих переворотів; тілько одна Аттика не підпала їм, от тим то на ново втікало сюди богато людий з усіх сторін краю, з Беоциї, з Ахаї, з Мессенії, з Арґоса й Еґіни і т. и. Сї нові імміґранти, се не були цілі племена, але в переважнім числї се були найлїпші люде, мужі з славних, нераз королївських родів. Через них сей маленький крайок незвичайно збогатив ся правдивою, виплеканою, расовою шляхтою. Тілько тоді, значить, із тої ріжнобарвної сумішки, повстали ті Атени, котрим людськість завдячує більше, ніж коли небудь можна би обчислити. (Пор. Curtius, Griechische Geschichte, Buch I, Kap. 4 і Buch II, Kap. 1, 2).

Тілько крихту розміркувавши ми побачимо, що той сам закон справджуєть ся на Німцях, Французах, Італїянцях і Ішпанцях. Приміром поодинокі ґерманські племена були немов зовсім брутальна елементарна сила, поки не почали мішати ся одно з одним. Погляньте, як Бурґундия, така богата визначними людьми, одержує своє властиве населенє через змішанє ґерманського елементу з романським і потім через довге полїтичне відокромленє виробляє з него характерну індивідуальність. Франки виростають до повної сили і дають сьвітови новий людський тип там, де зливають ся з попереднїми німецькими племенами і з Ґальльороманами, або там, де, як у Франконії, вони зробили ся огнивом, що сполучувало найріжнїйші німецькі і словянські елементи. Швабія, вітчина Ґете і Шіллєра, була заселена на пів кельтською людністю. Саксонія,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що дала німецькому народови так богато з його найбільших мужів, має людність перемішану майже наскрізь із словянською кровю. І чиж в остатніх трьох столітях Европа не дождала ся того, що сьвіжо витворена нация, пруська, у котрої змішанє крови було ще основнійше, вибила ся своєю визначною силою на провідницю цілої німецької держави?

Не моя річ докладно мотивувати тут усе сказане. Тількож боронячи думки про величезне значінє чисто виплеканих рас, я мушу класти натиск на конечність, а бодай на пожиточність мішаня крови. Менї здаєть ся, що власне прихильники сеї справи, не добачаючи сего важного закона мішаня, пошкодили їй богато. Вони доходили до містичного понятя „раси чистої самою в собі", а се є пустий абстракт, котрий не помагає, тілько спиняє. Анї история, анї експериментальна біольоґія не промовляє на користь такого розуміня. Раса анґлїйських коний повної крови повстала через схрещуванє анґлїйських оґерів зі звичайними (розумієть ся, добірними) анґлїйськими клячами, почім наступало плеканє в тїснім крузї, але з допущенєм від часу до часу нових схрещувань між відмінами не дуже далекими, або також з Арабами. Одна з найблагороднїйших істот, якою може повеличати ся природа, так званий правдивий новофондляндець, повстав первісно із схрещеня ескімоського пса з французьким оґаром; ся нова відміна укріпила ся і очистила ся наслїдком відрізаного положеня острова, а в кінцї, коли екземпляри сеї нової раси привезені були аматорами до Европи, вироблено її через половий добір до найвисшої довершености.

Може дехто з читачів посьміє ся, що раз у раз говорю про плеканє зьвірів. Алеж закони житя, се великі, прості закони, що обіймають і формують усе живе, і ми не маємо нїякісїнької причини вважати людську породу якимсь виємком. А що власне з огляду на плеканє рас ми не так легко можемо робити досьвіди з людьми, то мусимо користувати ся досьвідами робленими на зьвірях і ростинах.

Обговорюючи сей четвертий закон я не можу поминути ще одної сторони закона про мішанє. Довготривке плеканє в однім тїснім крузї провадить з часом до вироджуваня і безплодности. Се доказують незлїчені приклади з годівлї зьвірів. У людий хитрий Амор дбає пильно про осьвіжуванє крови, так що тілько в деяких кругах високої шляхти та в домах пануючих ми можемо бачити що раз більший упадок духових і фізичних сил наслїдком ексклюзив-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ности. Найменше віддаленє в ступні свояцтва молодої пари (навіть в межах того самого типу) вистарчає, щоб запевнити великі користи добору в тіснім крузї з усуненєм його недогод. Та все таки видно, що тут проявляєть ся якийсь таємний житєвий закон, такий непереможний закон, що в ростиннім сьвітї, де заплоднюванє в обсягу одної і тої самої квітки, що тут же обік жіночого стовпка має мужеські прутики з пилком, на перший погляд здавалось би зовсїм природним і неминучим, повстали найріжнїйші скомплїковані прилади, щоб не допустити до сего, а натомісь довести до того, що коли мужеський пилок не летить з вітром, ріжні роди комах переносять його з одного осібника на иньші.*) Зрозумінє сего очевидячки так основного закона природи каже нам догадувати ся, що повстанє найкращих рас із первісного перемішаня ріжних племен, як се ми бачили в історії, не було припадкове. Навпаки, ті історичні факти, се дальші докази на те, що змішанє крови витворює особливо користні фізиольоґічні умови для витворюваня благородних рас.

5. Ще пятий закон мусимо вказати тут, хоча він властиво не вносить нїчого нового в питанє про раси, а більш обмежує і виясню́є його. Тілько зовсїм означені, обмежені сумішки крови бувають користні для ублагородненя, зглядно для витворени нової раси. І тут годівля зьвірів дає нам найяснїйші, безсумнївні докази. Мішанє крови мусить завчасу бути строго обмежене, а надто мусить бути відповідне для даної цїли; не всякі можливі сумішки, а тілько деякі можуть бути основою ублагородненої раси. Завчасу обмежене, се значить, щоби приплив нової крови відбув ся в як найкоротшім часї, а потім перестав; ненастанне мішанє крови погубляє й найсильнїйшу расу. Щоб узяти крайнїй примір: найславнїйша свора хортів у Анґлії була однїсїнький раз схрещена з бульдо-

*) Див. про се особливо прекрасні працї Германа Міллера (Hermann Müller, Alpenblumen, ihre Befruchtung durch Insekten und ihre Anpassungen an dieselben, 1881), де подано богато преінтересних ілюстраций. Коротше, але з узглядненєм також позаевропейських ростин, обговорено сю справу в статї того самого автора »Blumen und Insekten« у Тревендтовій »Encyklopädie der Naturwissenschaften«. Може нема обсервацій, що такою короткою і простою дорогою вводили б нас у найтаємнїйші чудеса природи, як отсе відкритє взаїмних любовних відносин між ростинами і комахами. Що значить наше знанє, що значать наші гіпотези супроти таких явищ! Вони вчать нас докладно обсервувати і скромно переставати на тім, що можливе до осягненя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ґами, через що набрала сьмілости і тривкости. Натомісь учать нас дальші досьвіди, що повторяючи схрещуванє надто часто доходимо до того, що характери обох рас затрачують ся і лишають ся тілько безхарактерні мішанці. Відповідне обмеженє значить, що тілько деякі схрещеня ублагороднюють, не всї. Бувають такі сумішки, що замісь ублагородненя псують обі раси, а надто дуже часто буває й так, що певні цінні характери двох ріжних типів зовсїм не можуть зілляти ся: одна часть потомства вдає ся в батька, друга в матїр, тілько, розумієть ся, з затертими прикметами, або виходять властиві бастарди, істоти, котрих тїло робить вражінє, немов би було златане з ріжних частей не належних одна до одної і котрих духові прикмети відповідні до тїлесних. Змішанє бастарда з бастардом веде до цїлковитого упадку всїх визначних расових прикмет в дуже скорім часї. Змішанє двох дуже чужих собі істот тілько тодї веде до витвореня благородної раси, коли відбуває ся дуже рідко, а по нїм наступає строге плеканє в тїснім крузї; зрештою мішанє тілько там веде до добрих наслїдків, де мішають ся дві гильки того самого основного типу. І так приміром надмірно уталантована аттицька і нечувано розумна та сильна римська раса повстали із змішаня ріжних, але близько з собою посвоячених, гарних і чистих племен; через витворенє власної держави ті елєменти довгі віки держали ся на зверх відокромлені, так що мали час зілляти ся в нові, сильні типи. Коли натомісь ті держави відчинили настїж свої ворота всїм чужинцям, то пропала й раса. В Атенах вона пропала помалу, бо там наслїдком полїтичного положеня не було що богато взяти і через те змішанє доконувало ся звільна і то по найбільше з індоевропейськими народами; в Римі воно довершило ся страшенно швидко, коли Марій і Сулля вимордували цьвіт правдивих Римлян і затамували жерело благородної крови, а рівночасно увільненє невольників внесло в народ правдиву повінь африканської і азиятської крови, так що Рим швидко потім зробив ся зборищем усїх мішанців цїлого сьвіта, правдивою cloaca gentium. Те саме бачимо в многих подібних випадках.

Отсе й є ті пять основних умов, які менї видають ся найважнїйшими для витвореня раси: якість материялу, плеканє в тїснім крузї, половий добір, конечність мішаня крови і конечність, щоб те мішанє було строго обмежене в доборі і в часї. З тих основних умов випливає далї й те, що повстанє надзвичайно благородної людської раси залежить між иньшим також від певних історично-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ґеоґрафічних умов: вони доконують несьвідомо ублагородненя материялу, плеканя в тіснім крузї і полового добору. Що в нашім віцї був час, коли вчені дослїдники, головно Бокль, могли твердити, що ґеоґрафічні відносини витворюють раси, можемо тепер зазначити тілько мимоходом; таке твердженє, се удар в лице всїй історії і обсервациї. Бо коли приміром, як нераз говорено, клїмат Аттики витворив аттицьку расу, то годї би зрозуміти, для чого ґенїяльність тамошнїх мешканців повстала тілько в певнім часї, а потім щезла.

Та питанє про расу тим ще не вичерпане. Ті біольоґічні питаня безмірно скомплїковані. Тут треба би нпр. зважити темний доси факт унаслїджуваня, про котрого головні принципи між ученими фаховцями запановує чим раз більша незгода.*) Надто треба б обміркувати ще богато иньших обставин. І так прим. сильна раса потрафить в кождім часї зовсїм з'абсорбувати певне невелике число чужих елєментів, але тілько до певної границї, по за котрою вже кров занечищуєть ся і наступає упадок характерних прикмет. При схрещуваню не споріднених рас зглядна плодючість одної з них може тривати довгі столїтя і звільна довести до занепаду кращих складників мішаного народа, бо плодючість часто стоїть у відворотній пропорциї до благородства раси. Маємо на се приклад у теперішнїй Европі, де короткі, круглі черепи що раз більше переважають і витискають „довгоголових", з яких — се бачимо із згідного сьвідоцтва давнїх гробовищ — складали ся колись майже всї правдиві Ґерманцї, Словяне і Кельти. Видно тут перевагу якоїсь чужої (по Вірхову „передкельтської") раси, що була покорена Індоґерманами, але своєю зьвірячою силою звільна, протягом тисячолїть, перемагає своїх побідителїв. (Див. J. Ranke, Der Mensch, II, 296 і д.: Topinard, L' Anthropologie, II). Сюди належить може й той цїкавий факт, що число карих і чорних очий раз у раз більшає в порівнаню до сїрих і синїх і що в подружях з неоднакою барвою очий майже без виємка переважають темноокі дїти.

---

*) Інтересний звід ріжних думок з найновійшого часу знайде читач у книжцї Friedrich Rohde, Entstehung und Vererbung individueller Eigenschaften, 1895.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

IV. Нация.

Ще одно важне спостереженє тут не висловлено виразно, хоча воно випливає само з усего сказаного доси. Понятє раси тілько тоді має якесь значінє, коли беремо його не по змозї широко, але по змозї вузько. Бо коли візьмемо се понятє широко, то воно зробить ся пустим абстрактом, у котрому помістить ся вся людськість і ще з додатком коротко- і довгохвостих малп. Властивож раса тілько тоді має якесь значінє, коли її змістом є досьвіди минувшини і теперішнього часу. Тут ми зрозуміємо, яке значінє має нация для раси. Майже завсїгди нация, як полїтична орґанїзация, творить умови для повстаня раси або бодай доводить расу до найвисших, найіндивідуальнїйших проявів її діяльности. Де раса не витворює окремих наций, як прим. було в Індиї, там марнують ся засоби сили зібрані в крови раси.

Римська держава в часї імперії була уособленєм антінационального принципу; сей принцип довів до затрати всякої раси, до духового і морального хаоса. Із сего хаоса виратувало Европу тілько чим раз різкійше зазначуванє протилежного принципу — национальности. Мов гриби по дощи виросли в тій маленькій Европі цїлі ряди нових, ріжнородних народів. І в обсягу тих наций значінє раси не то що не меншає, але навпаки більшає з кождим днем. Чим довше якась певна країна живе полїтично самостійним житєм, тим тїснїйшою робить ся та „фізиольоґічна єдність“ потрібна для витвореня благородної раси, тим швидше і повнїйше абсорбує вона чужі елєменти. Наші антропольоґи і історики твердять, що у здогадних первісних рас ріжні характерні, специяльні прикмети були високо розвиті, а тепер чим раз більше затрачують ся, так що розвій іде від первісної ріжнородности до чим раз більшої одностайности. Таке твердженє заперечує всїм досьвідам; ті навпаки показують нам, що індивідуалїзация є витвором чим раз більшого ріжничкованя і відокремлюваня. Цїла біольоґічна наука голосно промовляє против думки, що якась орґанїчна істота від разу виступає з різко визначеними прикметами, котрі потім звільна затирають ся. Навпаки, вона по просту накидає нам зовсїм протилежну думку, що первісна людська порода була рухливою, досить безбарвною масою, з котрої при більшім розрізненю і чим раз різкійшім індивідуалїзованю повиростали ріжні типи. Значить, нор-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мальний розвій людського роду йде не від расовости до безрасовости, але навпаки, від безрасовости до чим раз різкійшого виформуваня рас. Збогаченє житя новими індивідуальностями є, здаєть ся, найвисшим законом недослідженої природи.

І тут має у людий дуже важне значінє нация, що майже завсїгди повстала з первісного змішаня, а потім довшого плеканя в тїснім крузї. Нация є наймогутнїйшим приладом до плеканя і ублагороднюваня раси. Раса не є пусте слово, але жива, орґанїчна істота. Вона нїколи не стоїть недвижно, але мусить або ублагороднювати ся, або вироджувати ся, мусить розвивати ся в такім чи иньшім напрямі, зміцняти одні свої здібности а марнувати иньші. Се є закон усякого індивідуального житя. А міцний национальний звязок є найсильнїйшим заборолом против усяких збочень. Він дає спільні спомини, спільні надії, спільну духову поживу. Він зміцнює даний природою кровний звязок і спонукує людий затїснювати його чим раз більше.

V. Герої.

Так само важне, як зрозумінє орґанїчного звязку між расою і нациєю, є зрозумінє орґанїчного звязку між нациєю і її квінтессенцию — героєм або ґенїєм. Звичайно нам здаєть ся, що маємо до вибору або обожанє, або маловаженє героїв. Одно і друге однаково фальшиве. Серед такої породи, як людська, що її характерною прикметою є власне вироблюванє духових здібностий, вплив осібників з незвичайними духовими здібностями є безмірно великий, в злім і в добрім. Такі осібники, се побігущі ноги, роботящі руки кождого народа, се лице, котре бачить усякий, се очи, котрими сам народ бачить сьвіт в такім чи иньшім забарвленю і передає се цїлому орґанїзмови. Та про те ті незвичайні осібники є витвори цїлого народа; тілько з його сили пливе їх сила, тілько в нїм і через него вони набирають значіня. Що варта рука, коли вона не виростає з міцного рамени як часть міцного і здорового тїла? Що варто око, коли блискучі постаті, які бачить воно, не відбивають ся в положеній за ним темній, майже безформній мізковій масї? Явища тілько тодї набирають значіня, коли находять ся в звязку з иньшими явищами. Чим богатша кров невидимо кружляє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в жилах, тим пишнійше виростають цьвіти житя. Твердженє, що Гомер був творцем Греції, є, що правда, буквально правдиве, але буде односторонне і хибне, коли не додамо: тілько незрівнано здібний народ, тілько одна певна, високо довершена раса могла сплодити такого чоловіка, тілько раса, у котрої видюще і плястичне око виробило ся до надмірної сили. Без Гомера Греция не була би Грециєю, але без Геллєнів не був би вродив ся й Гомер.*) Та сама раса, що сплодила великого творця характерів, сплодила також тонкоумного віщуна фіґур Евкліда і яснозорого впорядчика понять Арістотеля і Арістарха, що у-перве розпізнав механізм цілого сьвіта і т. д. ad infinitum. Природа не є така проста, як видає ся нашим шкільним мудрецям, і коли висока особистість є нашим найвисшим щастєм, то спільна велич є одиноким ґрунтом, на якім може вирости така особистість. Мову приміром творить ціла раса і разом з нею творить певні артистичні, фільозофічні, релїґійні, ба навіть практичні можливости, але також непереможні запори. На гебрейськім ґрунті не міг ніколи повстати фільозоф, бо дух гебрейської мови робить абсолютно неможливим виклад метафізичних думок. З тої самої причини жаден семітський народ не міг виробити у себе мітольоґії подібної до тих, які мають Індийці та Індоґерманці**). Бачимо з того, на які неминучі стежки напроваджують навіть найбільших мужів спільні традициї їх раси. Але діло тут не в самій мові. Гомер мусів уже знайти міти, щоб надати їм плястичні форми; Шекспір переніс на сцену ту історию, яку пережив анґлійський народ; Бах і Бетовен були потомками племен, котрі вже старим Римлянам видали ся надто охочими до сьпіву. А чиж міг би був Магомет підняти Арабів до тої сьвітовладної сили, коли б вони як одна з найчистійше виплеканих рас не були в посіданю певних „надмірних“ прикмет? Здаєть ся, сих прикладів досить, щоб ясно зрозуміти, що таке є раса і яке її значінє в минувшині людськости — і в будущині.

З німецького переклав

Іван Франко.

---

*) Хто хоче виробити собі понятє про величезну силу тих поколїнь, що були здібні видати з себе Гомера, нехай читає описи замків Тірінса і Мікен із часу Атридів, як вони стоять ще сьогодні, по тисячах років.

**) Ренан (Israel, I, 102) твердить, що гебрейська мова не може висловити анї жадної фільозофічної думки, анї мітольоґічного образа, анї почутя безконечного, анї поривів людського нутра, анї загалом чистої обсервациї природи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-10 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001392767
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google